

11. Кузьмін О. Є. Сучасний менеджмент [Текст] : навчально-прикладний посібник / О. Є. Кузьмін. – Львів : Центр Європи, 1995. – 176 с.

Рецензенти:

Ткачук І.Г. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Криховецька З.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

УДК 334.732: 631.115.8

ББК 65.321

Сус Т.Й.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КООПЕРАЦІЇ
В ЕКОЛОГІЧНОМУ СІЛЬГОСПВИРОБНИЦТВІ**

Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України,
кафедра фінансів,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: 596176

Анотація. Розглянуто проблеми становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. Проаналізовано заходи з державної підтримки сільськогосподарських кооперативів. Запропоновано організаційно-економічні заходи з підтримки кооперативів, які займаються вирощуванням, переробкою й реалізацією власної екологічно чистої продукції.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, конкурентоспроможність, кооперація, екологічно чиста сільськогосподарська продукція, екологізація.

Annotation. The problems of becoming of agricultural co-operation are considered in Ukraine. Measures are analysed on state support of agricultural cooperative stores. Organizationally economic measures are offered on support of cooperative stores, which are engaged in growing, processing and realization of own environmentally clean products.

Key words: agricultural production, competitiveness, co-operation, ecologically net agricultural produce, ecologization.

Вступ. Сучасні умови розвитку сільськогосподарського виробництва, що супроводжуються процесом глобалізації та зростанням попиту, а відповідно й світових цін на продукти харчування, вимагають перегляду існуючих стратегій розвитку й організації аграрного бізнесу. Важливим напрямом розбудови сучасного конкурентоспроможного аграрного сектору економіки є розвиток, який базується на принципах сталого агроекологічного сільгоспвиробництва та передбачає рівні умови для всіх господарюючих суб'єктів, зайнятих в аграрній сфері. В Україні набули розвитку дві суперечливі тенденції:

1) висока концентрація сільгоспвиробництва шляхом створення потужних агрохолдингів, які мають у своєму розпорядженні земельний банк у кількості тисяч гектарів сільгоспугідь і вертикально-інтегровані структури, включаючи виробничі підрозділи з вирощування високорентабельних сільськогосподарських культур, зберігання та переробки сільгосппродукції, її транспортування до споживача, лєвова частка якої експортується в інші країни;

2) велика кількість дрібних сільгоспвиробників в особі особистих селянських і фермерських господарств, які, користуючись послугами посередників, змушені йти на поступки переробним підприємствам при формуванні закупівельних цін на молоко,

м'ясо та іншу сільгосппродукцію, що призводить до перерозподілу доходів на користь переробних підприємств і посередницьких структур. Такий стан справ не дозволяє здійснювати фінансування першочергових потреб і розширювати виробництво сільгосппродукції внаслідок низької рентабельності сільськогосподарської діяльності.

Згідно з даними статистики, у Карпатському макрорегіоні 80% виробництва продукції сільського господарства зосереджено в дрібнотоварних особистих селянських господарствах, які стихійно реагують на потреби ринку й не можуть конкурувати з великотоварними господарствами.

Виходячи з вищенаведеного, необхідно створити умови для гармонійного розвитку всіх організаційно-економічних форм господарювання на селі, що забезпечить сталий розвиток агропромислового комплексу макрорегіону. Для підвищення конкурентоспроможності дрібних товаровиробників сільськогосподарської продукції важливу роль відіграє кооперація у сфері вирощування, зберігання та реалізації продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Науковим дослідженням у сфері перспектив розвитку кооперації на селі присвячені праці М.Маліка, В.Зіновчука, Л.Молдаван, А.Пантелеймоненка та ін.

М.Малік і Р.Корінець зазначають: “Відсутність довіри у суспільстві, політична нестабільність, несприятливі для дрібних товаровиробників, для кооперації політика й законодавство, нерозуміння суті та значення кооперації, відсутність знань і досвіду як у селян, так і в органів влади, недоступність ресурсів для кооперативів та їхніх членів є ... суттєвими бар'єрами на шляху розвитку кооперації на селі” [1, с.8].

Забезпечення сталого економічного зростання, нарощування обсягів виробництва повинні здійснюватися за рахунок розвитку всіх форм підприємництва на селі шляхом раціонального використання наявних ресурсів, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, створення сприятливих умов для розвитку “зеленої економіки” і пріоритетного розвитку кооперації.

Постановка завдання. Мета дослідження – розглянути проблеми розвитку кооперації на селі та її роль в підвищенні конкурентоспроможності виробників екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Результати. Пріоритетність розвитку аграрного сектору зумовлюється винятковою значимістю виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства в життєдіяльності людини, потребою відродження селянства. У сучасних ринкових умовах, особливо для аграрного сектору, ключовим завданням є задоволення потреб споживача в якісних і здорових продуктах харчування.

Головною тенденцією сучасного аграрного виробництва в розвинутих країнах є його екологізація, спрямована на збереження родючості ґрунту з одночасним нарощуванням обсягів виробництва екологічно чистої продукції.

Унаслідок здійснених докорінних соціально-економічних перетворень форм власності, земельних і майнових відносин сформовано багатуукладну систему господарювання на селі, продовжується робота з удосконалення інфраструктури аграрного ринку.

Разом з тим у розвитку агропромислового комплексу залишається низка складних проблем, які потребують визначення шляхів їх вирішення.

Існуючий диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси, які використовуються в агропромисловому комплексі, призводить до постійного дефіциту фінансових ресурсів, унеможливорює забезпечення належного рівня техніко-технологічного переоснащення аграрного виробництва, переведення його на якісно новий інноваційний рівень розвитку, який базується на принципах “зеленої економіки”.

Сучасні умови ведення аграрного бізнесу зумовили процеси концентрації сільгоспвиробництва, його інтенсифікації шляхом вирощування високорентабельних зерно-

вих і технічних культур (соняшнику та ріпаку) і безконтрольного використання хімічних засобів захисту рослин, що дає можливість отримання максимального прибутку великим агрохолдингам.

У травні 2012 р. міністр аграрної політики та продовольства М.Присяжнюк презентував ініціативу “Рідне село” [2]. Основна мета цієї ініціативи – підвищення якості життя сільського населення, створення сучасної інфраструктури, покращення довкілля. Урядом змінено пріоритети державної підтримки аграрного сектору з акцентом на розвиток малого та середнього сільськогосподарського виробника.

Реалізація державної стратегії буде спрямована на:

1. Зміцнення економіки господарств населення, фермерських господарств.
2. Підтримку сільськогосподарської кооперації як дієвого шляху підвищення конкурентоспроможності малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції.

Сьогодні особисті селянські господарства відіграють провідну роль у виробництві основних продуктів харчування (табл. 1).

Таблиця 1

Внесок особистих селянських господарств у виробництво основних продуктів харчування*

№ п/п	Вид продукції	Частка у виробництві продукції, %
1	Виробництво валової сільгосппродукції	48
2	Молоко	79,7
3	М'ясо ВРХ	75,7
4	М'ясо свиней	56,7
5	Картопля	96,9
6	Овочі	84,3
7	Плоди та ягоди	84,2

* Джерело [2].

Кількість особистих селянських господарств в Івано-Франківській області складає 269,1 тис., з яких 10,2 тис. мають у приватній власності сільськогосподарську техніку. Для ведення власного селянського господарства вони володіють 156,9 тис. га сільськогосподарських угідь. В області зареєстровано 556 фермерських господарств, які мають у користуванні 24 тис. га сільгоспугідь, з яких 22,6 тис. га – рілля [3].

Особисті селянські господарства в основному не застосовують при вирощуванні сільгоспкультур хімічні засоби захисту рослин і мінеральні добрива. Вони найбільш наближені до технологій виробництва екологічно чистої продукції. З боку держави, на наш погляд, необхідно здійснювати державну підтримку в першу чергу виробників екологічно чистої продукції, зокрема, у сегменті просування її на споживчі ринки.

Важливу роль у процесі виробництва та реалізації екологічно чистої продукції повинні відігравати сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. На Івано-Франківщині зареєстровано 88 сільськогосподарських кооперативів (далі – кооперативи), у тому числі: 46 – виробничих і 42 – обслуговуючих. Проте нині за обсягами та якістю надання послуг вони не задовольняють зростаючих потреб виробників сільськогосподарської продукції та її споживачів. На жаль, немає жодного кооперативу з вирощування, переробки та реалізації екологічно чистої продукції.

У Карпатському макрорегіоні є всі передумови здійснювати сільгоспвиробництво на засадах сталого агроекологічного розвитку, яке передбачає комплексний розвиток екологічного землеробства та тваринництва:

1. Наявність екологічно чистих земель.
2. Високий рівень безробіття серед сільського населення.
3. Можливість розвитку екологічного тваринництва в гірських районах.

4. Зростання попиту на екологічно чисті продукти харчування.
5. Значна ємність ринку екологічно чистих продуктів харчування з боку відпочинкових і санаторно-курортних закладів макрорегіону.
6. Вигідне географічне розміщення та можливість експорту екологічно чистої продукції.

Особисті селянські, фермерські господарства та фізичні особи – сільськогосподарські товаровиробники в умовах загострення конкуренції на аграрному ринку стали перед проблемою збуту виробленої продукції, яка в основному відповідає критеріям екологічно чистої. Підвищення цін на енергоресурси, сільськогосподарську техніку, добрива та корми, низький рівень закупівельних цін, відсутність стабільних і надійних каналів збуту сільськогосподарської продукції робить її виробництво збитковим.

Недостатній рівень розвитку кооперативного сегмента аграрного ринку призводить до скорочення чисельності осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах, відпливу працездатного населення із сільської місцевості, занепаду тваринництва й інтенсифікації рослинництва без дотримання сівозмін, зниження родючості ґрунтів.

Розв'язання проблеми можливе за умови підтримки розвитку сільськогосподарських кооперативів як важливої соціально-економічної інституції підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва на засадах сталого агроекологічного розвитку. Створення додаткових робочих місць в екологічному сільгоспвиробництві сприятиме активному розвитку сільських територій і підвищенню рівня та якості життя сільського населення макрорегіону.

Екологізація регіональних АПК можлива за прискореного розвитку виробничо-збутової сфери, здійснення якої дозволить поліпшити використання й ліквідувати втрати сільськогосподарської сировини. Прискорення розвитку інфраструктури (дороги, сховища, торгівля і т. д.) і переробних галузей промисловості (харчової й легкої) має важливе значення для стабілізації екологічної ситуації та вирішення продовольчої проблеми в частині забезпечення населення (у першу чергу дітей) екологічно чистими продуктами харчування. Саме кооперативи сприяли б наповненню місцевих бюджетів і підтримці й розвитку сільської інфраструктури.

Подальшого розвитку вимагає процес кооперації та агропромислової інтеграції, що дозволить вирішувати такі завдання: підвищити конкурентоспроможність продукції на аграрному ринку; усунути можливість диспаритету цін при закупівлі промислових товарів і продажу сільськогосподарської продукції при її просуванні від виробника до споживача; створити для членів кооперації систему виробничих, фінансово-економічних та соціальних послуг; забезпечити й затвердити демократичні основи та принципи розвитку кооперативного руху, створити сприятливі умови для розвитку сільських територій.

Державний рівень проблеми зумовлює обов'язковість централізованого бюджетного фінансування в поєднанні з виділенням коштів із місцевих бюджетів та інших джерел.

На Прикарпатті реалізується “Програма підтримки розвитку сільськогосподарських кооперативів в Івано-Франківській області на період до 2015 р.”, згідно з якою орієнтовні обсяги фінансового забезпечення складають 157 680 тис. грн, у тому числі: кошти місцевих бюджетів – 80 тис. грн, інші кошти – 153 800 тис. грн, з них власні кошти кооперативів – 3 800 тис. грн і кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття по Івано-Франківській області – 150 000 тис. грн. Обсяг фінансування коштів з обласного бюджету – у межах кошторисних призначень [3].

Розподіл обсягів фінансування програми розвитку кооперативів в Івано-Франківській області здійснено таким чином (табл. 2).

Таблиця 2

Джерела й обсяги фінансування розвитку кооперативів в Івано-Франківській області

Період	Усього	У т. ч. за джерелами фінансування		
		обласний бюджет*	місцевий бюджет	інші джерела
2011–2015	157 680,0	3 800,0	80,0	153 800,0
у т. ч.				
2011	31 610,0	800,0	10,0	30 800,0
2012	31 615,0	800,0	15,0	30 800,0
2013	31 615,0	800,0	15,0	30 800,0
2014	31 420,0	700,0	20,0	30 700,0
2015	31 420,0	700,0	20,0	30 700,0

*У межах кошторисних призначень.

Недоліком програми розвитку кооперативів є те, що виділені кошти можуть бути використані тільки для відшкодування 50 відсотків вартості (без ПДВ) сільськогосподарської техніки та/чи обладнання, придбаних кооперативами, але не більше 50 тис. грн, і повернення витрат на державну реєстрацію кооперативів. Важливим для розвитку екологічного сільгоспвиробництва є витрати, пов'язані з одержанням статусу спеціальної сировинної зони, і їх, на нашу думку, також доцільно компенсувати.

Для успішної реалізації стратегії сталого агроекологічного розвитку важливим є формування ринків збуту вирощеної продукції. Органи місцевого самоврядування можуть надавати торгові місця на центральних продовольчих ринках великих міст на безоплатній основі з метою реалізації екологічно чистої продукції або надавати в оренду за пільговою ціною приміщення комунальної власності для формування торгової мережі.

У результаті реалізації стратегії кооперації сільгоспвиробників екологічно чистої продукції передбачено:

- 1) створення нових і зміцнення матеріально-технічної бази діючих кооперативів;
- 2) розширення сфери зайнятості сільського населення та підвищення рівня його добробуту;
- 3) зростання ефективності використання сільськогосподарських угідь, які можуть одержати статус спеціальної сировинної зони;
- 4) формування вертикально-інтегрованих структур із виробництва, переробки та збуту екологічно чистої продукції;
- 5) зростання обсягів виробництва екологічно чистої продукції рослинництва й тваринництва;
- 6) збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів.

В організаційно-економічному плані для сприяння розвитку кооперативів у сфері вирощування, переробки й реалізації екологічно чистої продукції необхідно на державному рівні виокремити такий вид діяльності та передбачити перелік пільг, які є специфічними:

- 1) безоплатна реєстрація кооперативу, якщо він здійснює вирощування, переробку й реалізацію своєї екологічно чистої продукції;
- 2) надання переважального права при тендерних закупівлях продуктів харчування для закритих установ (у першу чергу для харчування дітей);
- 3) часткова компенсація витрат на закупівлю біологічних засобів захисту рослин та інших препаратів, дозволених в екологічному сільгоспвиробництві для підвищення родючості ґрунту;
- 4) фінансування заходів з популяризації екологічно чистих продуктів харчування;

5) у рамках існуючих програм підтримки дрібних і середніх сільгоспвиробників передбачити вищі ставки доплат за екологічно чисту продукцію;

6) здійснювати фінансування освітніх заходів у сфері екологічного землеробства й тваринництва;

7) передбачити фінансування наукових досліджень у сфері екологічного сільгоспвиробництва на регіональному рівні;

8) звільнити від оподаткування на період до 5 років з можливістю пролонгації цього терміну.

Висновки. Реалізація заходів з підтримки сільгоспкооперативів з вирощування, переробки та реалізації екологічно чистої продукції в Карпатському макрорегіоні дозволить:

- забезпечити споживачів якісними та корисними для здоров'я продуктами харчування;
- розширити сферу зайнятості сільського населення та підвищити рівень його добробуту;
- підвищити ефективність використання та збереження родючості сільськогосподарських угідь;
- сформувати вертикально-інтегровані структури з виробництва, переробки та збуту екологічно чистої продукції;
- нарощувати туристично-рекреаційний потенціал макрорегіону.

1. Малік М. Й. Оцінка перспектив розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / М. Й. Малік, Р. Я. Корінець // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 3–8.
2. Міністерство аграрної політики та продовольства України: ініціатива “Рідне село”. – Інтернет-ресурс. – Режим доступу : www.minagro.gov.ua.
3. Програма розвитку сільськогосподарських кооперативів в Івано-Франківській області на період до 2015 року. Івано-Франківська обласна державна адміністрація. – Інтернет-ресурс : www.if.gov.ua.
4. Впровадження принципів сталого розвитку України на основі розробки еколого-економічної моделі розвитку сировинної галузі та збереження біоресурсів України в сучасних умовах // Звіт Проекту ПРООН “Програма сприяння сталому розвитку в Україні”. – Інтернет-ресурс : <http://www.undpsust.kiev.ua/Docs1u.htm>.
5. Стратегічні напрями розвитку агропромислового комплексу України / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : Ін-т аграр. екон. УААН, 2002. – 160 с.

Рецензенти:

Ткачук І.Г. – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Криховецька З.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.